

MEVLÂNÂ SEKKÂKÎ DÎVÂNÎ'NDA EDATLAR PREPOSITIONS IN MEVLÂNÂ SEKKÂKÎ DÎVÂNÎ

Nurcan DIVARCI

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kayseri, Türkiye /e-mail:cnrnrc.38@gmail.com/
ORCID ID: 0009-0003-1430-1330

Turgut KOÇOĞLU

Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri,
Türkiye /e-mail: kocogluturgut@gmail.com / ORCID ID: 0000-0001-2345-6789

Özet

Edatların tanımı hakkında birçok görüş vardır. Genel olarak edatlar, tek başına manası olmayan, birlikte kullanıldığı kelimelerle mana kazanan, gramer görevleri olan ve kelime türleri içinde geniş kullanım alanına sahip olan kelimeler olarak ifade edilir. Birçok edat, tarihî dönemlerden bugüne kadar ses ve şekil değişikliğine uğramıştır. Böylelikle edatlar, kullanıldığı dönemin şekil ve biçim özelliklerine bürünerek kendini göstermiştir. Mevlânâ Sekkâkî ile ilgili net bilgilere sahip değiliz. Ancak Mevlânâ Sekkâkî'nin XVI. yüzyılın ilk yarısında doğduğu, XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olabileceği, hayatının bir kısmını Semerkand'da geçirmiş olabileceği ve XV. yüzyılın ilk yarısında vefat etmiş olabileceği söylenmektedir. Mevlânâ Sekkâkî'nin elimizde olan eseri Dîvânî'dir. Mevlânâ Sekkâkî Dîvânî'nin 2 nüshası vardır. Kemal Eraslan, bu iki nüshayı esas alarak Mevlânâ Sekkâkî Dîvânî adlı yayını oluşturmuştur. Mevlânâ Sekkâkî'nin şiirlerinde eski Türk edebiyatının mazmunlarını, edebî sanatlarını, ayet ve hadisleri, kıssa ve rivayetleri, Doğu ve Batı dünyasındaki önemli şahsiyetleri, dönemin sosyal hayatındaki aksaklıkları ve düzenlemeleri, tasavvuf kültürünü görmek mümkündür. Klasik Çağatay edebiyatının ilk temsilcilerinden olan kaside tarzındaki yetkinliğiyle öne çıkan Mevlânâ Sekkâkî'nin gazel ve kasidelerinden hareketle onun Türk şiir geleneğini ve Fars şiir geleneğini iyi bildiğini söylemek mümkündür. Bu yazıda Klâsik Çağatay edebiyatının en önemli şairi olan Mevlânâ Sekkâkî ve Dîvânî hakkında genel bilgiler verilmiştir. Edatlar hakkındaki mevcut görüşler incelenmiş, eserde yer alan edat ve edat soylu sözcüklerin Çağatay Türkçesindeki şekil özelliklerinin nasıl olduğu hususu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca edatların çeşitleri hakkında sınıflandırmalardan da bahsedilmiş ve Mustafa Argunşah'ın Çağatay Türkçesindeki edatlarla ilgili tasnifi esas alınmıştır. Eserde hangi edat türünün kaç defa kullanıldığının tespiti yapılmıştır. Çalışmamızdaki örneklerin yazılışında Kemal Eraslan'ın Mevlânâ Sekkâkî Dîvânî yayını esas alınarak kaynağın imlasına bağlı kalınmıştır. Edatların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilirken TEBDİZ sistemi üzerinden anlamlandırılma esas alınmıştır. Mustafa Argunşah'ın Çağatay Türkçesindeki edatlarla ilgili tasnifi esasında Mevlânâ Sekkâkî Dîvânî'nde 1196 edata ve edat görevli kullanıma rastlanmaktadır. Edatlar eserde aktif bir şekilde kullanılmakta ve edatların kullanılmadığı az sayıda mısra bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çağatayca, Mevlânâ Sekkâkî, Dîvân, Edatlar, Tasnif

Abstract

There are many opinions about the definition of prepositions. In general, prepositions are expressed as words that do not have meaning on their own, gain meaning with the words they are used with, have grammatical tasks and have a wide range of uses within word types. Many prepositions have undergone sound and shape changes from historical times to the present. Thus, prepositions have shown themselves by taking on the shape and form characteristics of the period in which they were used. We do not have clear information about Mevlana Sekkâkî. However, it is said that Mevlana Sekkâkî was born in the first half of the XVIth century, may have lived in the second half of the XIV century and the second half of the XV century, may have spent part of his life in Samarkand, and may have died in the first half of the XV century. Mevlânâ Sekkâkî's work that we have is Dîvânî. There are 2 copies of Mevlânâ Sekkâkî Dîvânî. Based on these two copies, Kemal Eraslan created the publication called Mevlânâ Sekkâkî Dîvânî. In Mevlana Sekkâkî's poems, it is possible to see the mazmuns of old Turkish literature, literary arts, verses and hadiths, parables and narrations, important figures in the Eastern and Western worlds, the disruptions and arrangements in the social life of the period, and the Sufi culture. Based on the ghazals and odes of Mevlana Sekkâkî, who stands out with his competence in the style of ode, one of the

first representatives of classical Chagatai literature, it is possible to say that he knew the Turkish poetry tradition and the Persian poetry tradition well. In this article, general information about Mevlânâ Sekkâkî and Dîvânî, the most important poet of Classical Chagatai literature, is given. The current views on prepositions have been examined, and it has been tried to clarify how the shape features of the prepositions and prepositional noble words in the work are in Çağatay Turkish. In addition, classifications about the types of prepositions were mentioned and Mustafa Argunşah's classification of prepositions in Çağatay Turkish was taken as a basis. It has been determined how many times which preposition type is used in the work. In the writing of the examples in our study, the spelling of the source was adhered to based on Kemal Eraslan's Mevlânâ Sekkâkî Dîvân publication. While giving the equivalents of the prepositions in Turkey Turkish, it is based on interpretation through the TEBDİZ system. On the basis of Mustafa Argunşah's classification of prepositions in Çağatay Turkish, there are 1196 prepositions and prepositional uses in Mevlânâ Sekkâkî Dîvân. Prepositions are actively used in the work and there are few verses where prepositions are not used.

Keywords: Çağatay Turkish, Mevlânâ Sekkâkî, Dîvân, Prepositions, Regimentation

GİRİŞ

Dil üzerinde çalışma yapan araştırmacıların hemfikri üzere dilbilim terimi olarak edatlar, gramer görevleri olan, tek başlarına kullanıldıklarında anlamları olmayan kelimeler şeklinde tanımlanmıştır.

Bökö (2018), edatlar tek başlarına anlam taşımaktan öte verilmek istenen anlamın oluşmasını sağlamaktadır. Bu yüzden edatlar herhangi bir ismi veya eylemi bildirmezler dolayısıyla diğer dil yapılarına bağlandıklarında çeşitli anlamlar kazanabilirler. Anlamli kelimeler, cümlede edat işlevi üstlendiklerinde ise görevleri anlamın oluşmasına katkı sağlamak olur. Edatlar, tek başlarına kullanılmadıklarından dolayı sözcük grubu ya da cümle gibi gramer yapılarına bağlandığını belirtir.

Efendioğlu (2007), Türk dilinin, sahip olduğu zenginliklerin yanında eskiden beri tartışılan önemli gramer sorunlarına da sahip olduğunu, bu sorunlardan birinin de edatların tanımı ve sınıflandırılmasında bulunduğunu bu sınıflandırılmada ortak bir metot olmamakla birlikte yapılan çalışmalarda da birbirinden farklı yöntemlerin kullanıldığını belirtir.

Doğan (2014), son çekim edatlarının farklı işlevleriyle onların söz dizimsel ve anlam bilimsel yapısı arasında sıkı bir ilişki olduğuna dikkat çekerek bu farklı işlevlerin şekil bilgisel, söz dizimsel ve anlam bilimsel sınırlılıkları gerektirdiğini belirtmiştir.

Boz (2018), edat kavramını ilgeç olarak kabul etmiş, genel Türkçe sözlüklerde ilgeç tanımlarında dil bilgisel bilgi birimi olarak zorunlu (ad durum) biçimbirimlerinin verilmediğini ve bu durumun hem eksiklik hem de tutarsızlık olduğunu ifade ederek ilgeç tanımlarının yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Ergin (2006), edatları anlamları olmayan, yalnızca dil bilgisel işlevleri olan sözcükler olarak görmüş ve edatları ünlem edatları, bağlama edatları, son çekim edatları olarak sınıflandırmış; cümle unsurlarını sayarken de bağlama edatlarını cümle dışı unsur olarak kabul etmiştir.

Korkmaz (2003), edatları yapı ve kökenleri, kullanılış biçimleri ve görevleri bakımından üç şekilde sınıflandırmıştır. Yapıları bakımından önce Türkçe kökenli edat (ad kökenli, fiil kökenli) ve yabancı kökenli edat olarak ayırmıştır. Kullanılış biçimleri bakımından yalın durum isteyen edatlar, ilgi durumu isteyen edatlar, yönelme durumu isteyen edatlar ve çıkma durumu isteyen edatlar olmak üzere dört gruba ayırmıştır. Görevleri bakımından ise “aitlik” ve “ilgili olma” ilişkisi olanlar, “benzerlik, tıpkılık, denklik” ilişkisi kuranlar, belirtme yoluyla “başkalık” ilişkisi kuranlar, “beraberlik” veya “vasıta” ilişkisi kuranlar, “miktar” ve “derece” ilişkisi kuranlar, “uygunluk, denklik” ve “nispet” ilişkisi

kuranlar, “sebeup, maksat, gaye, hedef” ilişkisi kuranlar, “karşılık, karşılaştırma, zıtlık” ilişkisi kuranlar, “yön gösterme” ilişkisi kuranlar, “öncelik, sonralık zaman” ilişkisi kuranlar, “duraksama, tahmin ve şüphe bildirme” görevi ile kullanılan edatlar ve “pekiştirme, aşırılık bildirme” görevi ile kullanılan edatlar diye incelemiştir.

Ergin (2006), Karahan (1999) gibi araştırmacılar bağlaç ve ünlemlerle ünlem gruplarını cümle dışı unsur sayarken; Gencan (2001), Ediskun (1999), Dizdaroğlu (1976) gibi araştırmacılar da aynı unsurları edat-ilgeç tümleci başlığı altında bir cümle unsuru olarak incelemiştir.

Literatüre bakıldığında Çağatay Türkçesinde edatlar meyanında genel olarak şu şekilde çalışmalara rastlarız. Ayten Atay (2018) “Çağatay Türkçesi’nde Edatlar” adlı çalışmasında edatları sınıflandırmış ve Çağatay Türkçesi sahasına ait 13 esere dayalı bir inceleme yapmıştır. Serpil Soydan (2013) “Karışık dilli eserlerin söz varlıklarından edatlara bir bakış” makalesiyle karışık dilli eserlerdeki edatları ele almıştır. Kutlu Hacı (2022) “Cümcümenâme’de Edatlar ve Edat Görevli Sözcükler” makalesinde Mustafa Argunşah’ın edat tasnifiyle eserdeki edatları ele almıştır. İbrahim Salih Bökö (2018) Ali Şir Nevayi'nin “Garaibü's-Sıgar” İsimli Eserinde Edatlar adlı yüksek lisans tezinde eserdeki edatları kapsamlı bir şekilde incelemiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Mustafa Argunşah’ın edat tasnifi esas alınarak Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı’nda bulunan edatların kendi grupları içinde sıraya göre düzenlemek ifade ve işlevleri açısından açıklamaktır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın önemi, Çağatay Türkçesi döneminde büyük önem taşıyan Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı hakkında genel bilgiler vermek ve Sekkâkî Dîvânı’ndaki edatların tasnifini yaparak eserde bulunan edatların kendi grupları içinde sıraya göre düzenlemek ifade ve işlevleri açısından açıklayarak daha iyi anlaşılması ve yapılacak çalışmalara katkı sağlamaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada kullanılan yöntem, tasnif yöntemidir. Edatlar hakkında birçok tasnifler yapılmıştır. Bu tasniflerden biri de Mustafa Argunşah’ın edat tasnifidir. Mustafa Argunşah’ın edat tasnifi esas alınarak Sekkâkî Dîvânı’ndaki edatlar, kendi grupları içinde sıraya göre düzenlenmiş, ifade ve işlevleri açısından açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca örneklerin yazılışında Kemal Eraslan’ın Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı yayını esas alınarak kaynağın imlasına bağlı kalınmıştır. Edatların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilirken TEBDİZ sistemi üzerinden anlamlandırılma esas alınmıştır.

Mevlânâ Sekkâkî

Şairin tam adı, doğum yeri ve yaşadığı yer tam olarak bilinmemekle birlikte Sekkâkî'nin XVI. yüzyılın ilk yarısında doğduğunu ve XV. yüzyılın ilk yarısında vefat etmiş olabileceğini net olmayan bir şekilde belirtilir. Sekkâkî'nin XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olabileceğini ve ömrünün büyük bir kısmını Semerkand'da geçirmiş olduğunu, Timurlu hükümdarlardan Halil Sultan (sly. 1405-1409), Uluğ Bey (sly. 1409-1449) ile büyük devlet adamı Emir-i kebir Hâce Arslan Tarhan'a kasideler yazmış olduğunu dikkate alarak söyleyebiliriz. Sekkâkî'nin Uluğ Bey'in saray şairliğine kadar yükselmesi ve onun "mâdihi" olması yaygın şöhretini ve şairlik kudretini özellikle kaside konusunda geliştirmiş ve bu konuda oldukça ustalaşmış olduğunu görürüz. Sekkâkî'nin kasidelerine bakıldığında onun ciddi derecede Türk şiirini bildiği gibi Fars şiir geleneğinin inceliğine hakim olduğu da görülür (Tapık, 2020).

Mevlânâ Sekkâkî'nin elimizdeki tek eseri Dîvânı'dır. Dîvânı'n elimizde iki nüshası vardır. Bu nüshalarından ilki Taşkent'te "Özbekistan Fenler Akademisi, Ebû Reyhân Bîrûnî Şarkşinaslık Enstitüsü 7685" bulunmaktadır. İkincisi British Museum, Or. 2079 nüshasıdır ve bu nüsha, diğer nüshaya göre daha hacimli bir nüshadır. On üç kaside, elli yedi gazelin bulunduğu nüshada 407 beyit kasidelere ve 398 beyit gazellere ait olmakla beraber da 805 beyit bulunmaktadır. Kemal Eraslan, iki nüshadaki şiirleri bir araya getirerek 1999'da Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı'nı yayımlamıştır (URL3).

Sekkâkî'nin şiirlerinde eski Türk edebiyatının mazmunlarını, edebî sanatlarını, ayet ve hadisleri, kıssa ve rivayetleri, Doğu ve Batı dünyasındaki önemli şahsiyetleri, dönemin sosyal hayatındaki aksaklıkları ve düzenlemeleri, tasavvuf kültürünü görmek mümkündür. Klasik Çağatay edebiyatının ilk temsilcilerinden olan kaside tarzındaki yetkinliğiyle öne çıkan Sekkâkî'nin gazel ve kasidelerinden hareketle onun Türk şiir geleneğini ve Fars şiir geleneğini iyi bildiğini söylemek mümkündür. Çağatay Türkçesi klasik öncesi dönemin önemli şairlerinden biri olan Sekkâkî Çağatay Türkçesini ustalık ve incelik kullanmıştır.

Çağatay Türkçesinde Edatlar

Argunşah (2013), Çağatay Türkçesini, yaklaşık '15. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti dışında kalan Asya'daki doğu Türklüğünün yazı ve konuşma dili' olarak tanımlar. Çağatay Türkçesinin edatlar bakımından oldukça zengin olduğunu belirten Argunşah'ın, Çağatay Türkçesindeki edatlarla ilgili tasnifinde 9 çeşit edat yer alır.

1. Bağlama edatları (bağlaçlar): Bile / bilen / birlen "ile"; ile / ilen "ile"; dağı / tağı "ve, dahi"; kim "ki"; yana "yine, ve". Arapça ve Farsça olanlar; ki "ki"; ü "ve"; ve "ve"; veyâ "veya"; vü "ve"; vühem "ve de"; veyâhüd "veyahut"; yâhüd "yahut"

2. Çekim edatları: Yalın, yönelme, bulunma ve ayrılma durumu ekleri almış isimlerden sonra gelirler.

a. Ayrılık, başkalık ifade edenler: Adın "-den başka"; artuk "-den fazla"; öniş "başka"; özge "den başka"

b. Zaman ifade edenler: Aşnu "+den önce"; bəri / bəri "beri"; burna / burn "den önce"; këyin / këdin "-den sonra"; öñ "-den önce"; soñ / soñra "-den sonra"; tēgi "-e kadar"; tēgrü "-e kadar"

c. Yer-yön ifade edenler: Ara "arasında, içinde"; astın "alt, aşağı"; bağa "-e doğru"; içre "-de içinde"; ilgerü "ileri"; karşı "-e karşı"; sarı / sarığa "-e doğru, tarafa"; sınar "-den taraf,

tarafa”; tapa “-e doğru”; tegrü “-e doğru”; utru “-e karşı”; üstün “üst, yukarı”; üze “üzerine, üzerinde”; üzre “üzerine”; yoķarı / yoķaru “yukarı”

ç. Sebep, amaç ifade edenler: Üçün “için”

d. Görelilik ifade edenler: Baķa “-e göre”; köre “göre”

3. Cümle başı edatları: Cümle başı edatlarının “bolmasa, eyle (ki) yoksa” dışındakileri Arapça ve Farsçadan alıntıdır. Bā-vücüd “bununla birlikte, ancak, özellikle”; belki “belki”; bolmasa “yoksa, öyle ise, o hâlde”; çü “madem ki, zira, çünkü, artık, -dığı zaman”; çün “mademki, zira, çünkü, artık, -dığı zaman”; eger / ger / er “eğer”; egerçi / gerçi “gerçi”; eyle kim “öyle ki”; lık / lıkin “fakat, ama, ancak”; meger “meğer”; velı / velık / velıkın “ama, fakat, ancak”; yoksa “yoksa”

4. Kuvvetlendirme (pekiştirme) edatları: Oķ / öķ “bizzat, tam, tıpkı”; neçe me “nasıl da”

5. Şüphe edatları: Êkin / êrkin / êrken (< êrki+n) “acaba”; bolğay kim “belki”

6. Karşılaştırma-denkleştirme edatları: Ger...ger “ister ister”; eger...eger “ister ister”; ħ`āh...ħ`āh “ister... ister”; geh... geh “zaman zaman”; gāh... gāh “zaman zaman”; hem... hem “hem... hem”; kerek... kerek “gerek... gerek”; ne... ne “ne... ne”; ne... ne... ne “ne... ne... ne”; yā... yā “ya... ya”

7. Cevap edatları: Belı “evet”; elbette “elbette, tabi”; yoķ “hayır”

8. Benzetme edatları: Ança “onun gibi”; andağ / andaķ / andağoķ “onun gibi, öyle”; bigin / kibi / kibin “gibi”; bulay “böyle, bunun gibi”; buncılayın “bunun gibi”; bu yańlıđ / uşbu yańlıđ “böyle”; çağlık / çağlık / çağlığ “gibi, kadar”; dæg / tæg / day “gibi, kadar”; menjiz / menjizlig “gibi”; misil+lig “gibi, benzer”; mundağ / mundaķ / munday / mun dæg / munuğ dæg “böyle, bunun gibi”; munçaķlık “bunun gibi, böyle”; oħşaş “benzer”; şundağ / şundaķ “şöyle, böyle”; yańlıđ / yańlıķ “gibi”; uşbu “böyle, bunun gibi”; Alıntı “şıfat” kelimesi de benzetme edatı olarak kullanılır.

9. Ünlem edatları: Āh “ah”; eyā “ey”; dirġ / dirġ+a “yazık, eyvah”; èy “ey”; yā “ey”; zinhār “sakın”

Mevlānā Sekkākı Dıvānı’nda Edatlar

Argunşah’ın yukarıdaki tasnifi temel alınarak Sekkākı Dıvānı’ndaki edat ve edat görevli sözcükler, örnek beyitlerle aşağıdaki gibi incelenebilir:

1. Bağlama Edatları

Birle: Birlikte, beraber, ile.

Sekkākı Dıvānı’nda 76 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Ķara köz birle bir ġamze kılp yüz mińġ cefā kılma

Kirişme birle `ālemni menińġ tig mübtelā kılma (G5/1).

Sekkākıdin ey cān ġamińġ ilçisi tiler cān

Cān birle revān kıldım eger bolsa ten içre (G12/7).

Birlen: Birlikte, beraber.

Sekkākı Dıvānı’nda 1 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Uş şeref burcında toğdı bir hümayün aḫteri
Kim yarundı nûrı birlen ḫālī barça şeyḫ ü şāb (K12/2).*

Bile: Dahi, de. Birlikte, beraber.
Sekkâkî Dîvânı'nda 68 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Zülfünḡ tuzakḫa miṅ bile iltse ni taṅg Sekkākīni
Veh kim körüp taptı ḫalāş ol dāne birle dāmnı (G47/7).
Cümle zerrāt-ı cihān yādınḡ bile meşḡul irür
Ay u kün eflāk ü encüm baḫr u ber leyl ü nehār (K1/6).*

Bilen: Birlikte, beraber.
Sekkâkî Dîvânı'nda 3 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Ḳurıttı tamaḫımnı raḫīb cevri bilen āh
Boğzını biçip içsem anıḡ ḫanını ḫana (G4/6).
Ey mihr ü māh yüzünḡe cān birle müşterī
Dîvāne boldı yüzünḡe sevdā bilen perī (G45/1).*

İle: Birlikte, beraber; ve bağlacı görevinde de kullanılır.
Sekkâkî Dîvânı'nda 2 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Çemenniḡ ehli yasandılar al u yaşıl ile
Meger çemende bu kün toy bar u yā bayram (K8/4).
Ġināḡa tigdi gedālar saḫā vü cūduḡdın
Revā mudur ki bu ḫāl ile tursa uşbu gedā (K11/40).*

Dağı / taḫı: Dahi, da, de, bile, üstelik.
Sekkâkî Dîvânı'nda 20 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Ol müşk-i Çīn tig zülfünḡe min müşterī ey Zühre köz
Barsa iligtin baş daḡı başta bu sevdā bolḡusı (G43/4).
La 'l u cevāhir saçtılar şeh ḫızmetide men daḡı
Kiltürdüm uş söz gevherin kim özi özge kān irür (K5/22).*

Kim: Ki bağlacı; ama, fakat, lakin.
Sekkâkî Dîvânî'nda 76 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Közün̄gni korse zâhid, yoldın azğay
Niçe kim bolsa muhkem dîn içinde (G6/4).
Minḡ hîle birle düşmeniñ kaçsa niçe kim tülkü dik
Kirgüsi âhır pençen̄ge kavğuçı çün arslan irür (K5/13).

Ki: Ki bağlacı; ama, fakat, lakin.
Sekkâkî Dîvânî'nda 8 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Mâverü 'n-nehr içre kaldım çün ki ikki yanıma
Közlerimniñ biri Seyhün biri Ceyhün eyledi (G49/5).
Tüzüldi munda uş imdi ki kâr-hâne-i Çîn
Çabâ kadınğa tokıdı bu hâreni hârâ (K11/16).

Yana: Yine.
Sekkâkî Dîvânî'nda 18 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Cân hecr otına tüşti yana bizni unitma
Zülfün̄g bigi kad boldı dü-tâ bizni unitma (G10/1).
Yana bu mu 'cize körgüzgüçi meniñ zihnim
Şi 'rde sihr iter ü körgüzür yed-i beyzâ (K11/34).

Yahud: Yahut, ya da, veya.
Sekkâkî Dîvânî'nda 4 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Ay mudur yüzün̄g yâhüd hürşid-i tâbân ey şanem
Barı anıñ şu 'lesi közlerni bî-kâr eyledi (G52/2).
Yâhüd haber mü kitürdi şabâ muhâlifdin
Yasadı sebze çerigi vü lâle tikti 'alem (K8/12).

U: Ve.
Sekkâkî Dîvânî'nda 227 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Ġabğab [u] zülfün̄ge kim hayrân u ser-gerdân 'uğul
'Aklı yok küdekdür ol kim güy u çevgân atadı (G33/5).

Gehī közümdin aqar yaş u gāh la 'l tamar
Biḥār u kān ḥāşılıdur aning aqar tamarı (G37/5).

Ü: Ve.
 Sekkâkî Dîvânî'nda 213 kez kullanılmıştır.

Örnek:
Uzattı kışsanı zülfünġ ü kıldı tekye yüzünġe
Kiçe taŋġa tigin vaşında mini kışsa-ḥān kıldı (G40/5).
Dîvāneliḳqa saldı mini zülfünġ ü közüŋ
Boldı meger bu yolda maŋa Ḥaḳ hidāyeti (G41/3).

Vü: Ve.
 Sekkâkî Dîvânî'nda 70 kez kullanılmıştır.

Örnek:
Köŋlüm ili ḥālını sormaḳqa yok ḥiç iḥtiyāc
Ḳayda 'iḣḳiŋ leşkeri yetii vü ġāret kılmadı (G21/6).
Yüzünġni kıllur tāze közüm yaşı vü āhım
ġül tāze bolur tapsa velī āb u havānı (G35/4).

2. Çekim Edatları

a. Ayrılık, başkalık ifade edenler

Artuk: Artık, böylece, bundan sonra.
 Sekkâkî Dîvânî'nda 1 kez kullanılmıştır.

Örnek:
Ey cāndın artuḳ sivgenim, ḳaşd itme āḥır cānuma
Raḥım itkil, öltürme mini, nā-ḥaḳ kıllur-sin ḳanıma (G9/1).

Özge: Bambaşka, farklı, kendine has, - den/ -dan başka.
 Sekkâkî Dîvânî'nda 17 kez kullanılmıştır.

Örnek:
Ey lebünġ iglig köŋüllerninġ devā vü merhemî
Ḥāşā li 'llāh sizdin özge yok Mesīḥ ü Meryemī (G57/1).
Seninġ 'adlıŋda ḳalmadı şabādın özge ġammāzī
Velī ol fitne kılgusu anı başḳıl Süleymānā (K6/11).

b. Zaman ifade edenler:**Şong:** Son, sonra.

Sekkâkî Dîvânî'nda 3 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Sin bu kündin song küküm kıl öz maqâmın saklasun**Ni kılar çeng ü çegâne arasında kerre-nây (G22/6).**Bu kündin song közüm yaşın nazardın dem-be-dem salgum**Mini ol kıldı halk ara munuᅅg tig bir yolu rüsvâ (K6/2).***Songra:** Son, sonra.

Sekkâkî Dîvânî'nda 3 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Bu kimdin songra kop tıᅅay ra 'ıyyetler ri 'āyetdin**Ulus haᅅkıda miᅅg kurla atadın mihr-bān kildi (K4/9).**Ger ol 'İsī-nefes bir dem ᅅadem yitküirse deyr içre**Bu kündin songra tapmaᅅay kiᅅi dārūᅅa tersānı (K10/33).***c. Yer-yön ifade edenler****Ara:** Ara, iki şeyin ortası, arasında, içinde.

Sekkâkî Dîvânî'nda 10 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Enbiyā vü mürselīn halka tutup oltursalar**Barᅅa bir engüᅅterī vü sen olar ara negīn (K2/12).**ᅅaçan rezmiᅅge uçrasa bolur düşmen yiri dūzah**Velī dōstlar bile dāyim irür bezmiᅅg behiᅅt ara (K6/17).***Asru:** Çok, fazla. Daha çok, daha fazla.

Sekkâkî Dîvânî'nda 1 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Velīk asru muᅅāl ol zemānedin bu maᅅga**Daᅅı bir ikkini ᅅatsa vü aytsa bu ᅅu 'arā (K11/36).***Ast:** Alt, alt kısım, aşağı.

Sekkâkî Dîvânî'nda 2 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Kān u deryānı hacil kıldı közümnüᅅ ᅅan 'atı**La 'l u dūrᅅa ᅅod ayāᅅ astında hīᅅ san ᅅalmadı (G24/5).*

Zülfünġ uzatur irdi köp zulum ilgini anı körünġ
Hālî uyalġandın başın astın salıp pejmân irür (K5/6).

İçre: İçinde, arasında.
 Sekkâkî Dîvânî'nda 52 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Gül tig yüz üzre zülfünġ irür hüsn âyeti
Hüsn ü melâhat içre anıġ yok nihâyeti (G41/1).
İrür her gonçe ma 'nâ içre şad-batn-ı mu 'ammâyî
Şabâ fikr itmeyin nidin açar andaġ mu 'ammâni (K10/11).

Karşu: Karşısında, önünde.
 Sekkâkî Dîvânî'nda 3 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Yâr karşısında oturuban bâde içeli
Çıksun köre bilmes kişiniġ ikki kârakı (G56/5).
Uşal kün kim iki leşker turup bir birine karşu
Yasap şaflarını bir birdin tileyü başlasa heycâ (K6/12).

Sarı: Taraf, tarafına, yanına,-e doğru.
 Sekkâkî Dîvânî'nda 2 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Bu şehniġ leşkeri kaysı vilâyet sarı 'azm itse
Felekdin her zaman ol dem nidâ-yı el-emân kildi (K4/12).
Çopup bir taġ bile irt e gülistân sarı seyr itsün
Kişi kim ün tiler körse bu kün Firdevs-i a 'lâni (K10/7).

Üze: Üst, üstünde, üzerine, üzerinde.
 Sekkâkî Dîvânî'nda 16 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Bu yaş katrelerin kör yüzüm üze ġaltân
Munüġ bigin yörimes hîç felekte seyyâre (G3/5).
Ey hüsn genci bu za 'îf köġlümni vîrân eyleme
Yüz üze zülfünġ taġıtıp 'ömrüm perîşân eyleme (G17/1).

Üzre: Gereğince, doğrultusunda, üst, üstüne, üstünde, üzerinde, üzere.
 Sekkâkî Dîvânî'nda 18 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Yüz üzre gūyiyā zūlfünġ Süleymān mülkini tutmuş
Ol Ehrimenniġ ilgindin hezārān āh u vāveylī (G38/5).
Saġa birdi İdim bu mülk ü taht u baht u raht üzre
Celāl u kudret ü izzet kemāl-ı bedr ü nūr-ı her (K9/24).*

ç. Sebep, amaç ifade edenler

Üçün: Bundan dolayı, yüzünden, için.
Sekkâkî Dîvânî'nda 20 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Kaçan Sekkâki irninge lebiġdin şerbeti tigse
'Aziz cânıġ üçün cânā direng birle itip besni (G46/7).
Ey 'adl bîşesiniġ şiri Arslan Hñāce
Yörüttüġ aniġ üçün birge böri birle ġanem (K8/34).*

3. Cümle Başı Edatları

Çü: Mademki, çünkü, ne vakit ki, gibi, zira, artık, -dığı zaman.
Sekkâkî Dîvânî'nda 29 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*İ Sekkâkî, bu şeh kapkın ġanîmet tut, çü zūlfünġa
Azakın baġlaġan kuş-sin, uçarġa hîç hevā kılma (G5/7).
Kirişme birle cânımnı sin örte 'ayb irmes
Bu şive bil irür ey cân çü körklüler hüneri (G37/3).*

Çün: Çünkü, bundan dolayı, bu yüzden, nedeniyle.
Sekkâkî Dîvânî'nda 24 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Ay yüzünġ kördüm öçekte min gedāyî körkke bay
Uyġudın oyġandı cânım kildi çün tünġlükke ay (G22/1).
Nidin bilür il mini ol ay 'aşıkıdur tip
Çün sözlemedim hîç der ü dîvār kaşında (G11/6).*

Eger: Eğer, şayet.
Sekkâkî Dîvânî'nda 31 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Ni taᅅg, bolsa eger Leylī zūlfūᅅge Mecnūn
Perī, yūzūᅅgge bolur, ᅅālī körse, dīvāne (G8/3).
ᅀızıban ornıdın köçrūr 'adū ger kılsa istīze
Tūmen mīᅅg yaz u kıᅅ kıçrūr eger kılsa mesāvānı (K10/29).*

Egerçi: Eğer, Şayet.
Sekkākī Dīvānı'nda 2 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Uzattu tilni gül allında sūsen-i āzād
Egerçi bende bigin irdi elken ü ebkem (K8/8).
İritti mini Őekker tig söz içre közlerim yaşı
Egerçi tūᅅi-i ᅅab 'ım kıtur Őermende bebgānı (K10/51).*

Ger: Eğer, Şayet, diyelim ki, ise, -se bile.
Sekkākī Dīvānı'nda 18 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Sekkākī özūᅅg ᅅiç kıᅅ ol Őāᅅ ᅅaŐında
Ger bolsa vūcūduᅅg sini sindin kūniler-men (G1/3).
Cānım körgen cefānıᅅ mīᅅgde birin
Bolur ger körse sindān pāre pāre (G16/2).*

Līkin: Lakin, fakat, ama, ancak.
Sekkākī Dīvānı'nda 4 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Ağız açmaᅅᅅa yoktur zehre, līkin
Niler yoktur men-i miskīn içinde (G6/5).
Dūnyāda 'āŐıᅅᅅa ma Őūᅅı cefānı ey Őanem
ᅀıldı köpl likin hemīŐe ᅅūy u 'ādet kılmadı (G21/5).*

Meger: Međer, međerse, oysa, oysaki.
Sekkākī Dīvānı'nda 18 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Közüm yaŐımı tilediᅅg tōkūlse yılduz tig
Meger bu fāl üze aᅅter ol zamān kıᅅti (G42/4).
Meger bu yirge ᅅaber boldı Őāᅅ maᅅdemidin
TōŐediler ayāᅅı ize 'ālī aᅅlas u kemᅅā (K11/18).*

Velî: Ama, fakat, lakin, şöyle ki.
Sekkâkî Dîvânî'nda 23 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Nebât ağzı bile gonçe kıılır geh geh şeker hânde
Velî kan yığlatur her dem hezâr-ı zâr-ı şeydânı (K10/13).
Bu yirde bir öğütüm bar 'ayb kıılma velî
Seniñ çü lutfuñ u 'adlıñ cihāñga birdi şadâ (K11/39).

Velîkin: Ama, fakat, lâkin.
Sekkâkî Dîvânî'nda 4 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Râyıñ oldur mini öltürsenğ velîkin fikr kııl
Âhırı bolur peşimân âdemî hod-râyesi (G20/4).
Tiler kıılsa 'İrâk ehli ayakı tofrağın sürme
Velîkin İsfehân ehli kıılır köp bu temennâni (K10/31).

Velîk: Ama, fakat, lakin, şöyle ki, çünkü, ancak.
Sekkâkî Dîvânî'nda 2 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Velîk cür'et içinde 'adûsı müstehlek
Ecel işi bolur üçün bu yirde müstahkem (K8/25).
Velîk asru muhâl ol zemânedin bu mañga
Dağı bir ikkini çatsa vü aytsa bu şu 'arâ (K11/36).

4. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları

Geh: Bazen de, kimi zaman da, ara sıra anlamı veren geh/gâh... geh/gâh.
Sekkâkî Dîvânî'nda 5 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Vuşlatıñdın geh kıılır tilge bışık büzgâleî
Furqatıñdın geh kıılır hannâne zârî vü enîn (K2/19).
Mini cefâ birle velî cāñga yitürdi ol qarı
Geh gâh şartını bozar geh va 'desi yalğan irür (K5/24).

Gehî: Gâh ... gâh, bazen, ara sıra anlamında kullanılır.
Sekkâkî Dîvânî'nda 2 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Külerde körgeli irni bile tişin yığıdın köz
Gehī bolur Bedeḥşān u gehī ‘ummān deryāsı (G19/2).
Gehī közümdin aḡar yaş u gāh la ‘l tamar
Biḥār u kān ḥāşılıdur anıḡ aḡar tamarı (G37/5).

Gāh gāh: Bazan.....bazan, kimi.....kimi, kâh.....kâh.
 Sekkâkî Dîvânî’nda 1 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Tam urdum min yıḡılḡay sin ‘imāret eyledinḡ
Gāh gāh andaḡ iş itkil imdi bolmasun ḡarāb (K12/33).

Gāh: Bazen de, kimi zaman da anlamı veren geh/gāh... geh/gāh.

Sekkâkî Dîvânî’nda 3 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Gehī közümdin aḡar yaş u gāh la ‘l tamar
Biḥār u kān ḥāşılıdur anıḡ aḡar tamarı (G37/5).
Mini cefā birle velī cāḡa yitürdi ol ḡarı
Geh gāh şarḡını bozar geh va ‘desi yalḡan irür (K5/24).

Gāhî: Bazen de, kimi zaman da anlamı veren geh/gāh... geh/gāh.
 Sekkâkî Dîvânî’nda 4 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Ay eger öz baḡrına ḡoymadı ‘ışḡınḡ dāḡını
Ni üçün gāhî tolup gāhî bolur zār u nizār (K1/7).
Tā kim felek çevrülmekindin dünyāda kesb-i kemāl
Devr-i ḡamerninḡ lāzımı gāhî vü geh noḡşān irür (K5/29).

Hem: Hem....hem. Aynı anda, aynı zamanda, -da, -de, dahi.
 Sekkâkî Dîvânî’nda 4 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Pādişāhā kök ü yir memlū seniḡ yādınḡ bile
Fevḡ u baḡt u ḡabl u ba ‘d u hem yemīn ü hem yesār (K1/14).
İrür Keyvān u hem Bercīs irür Behrām u hem ḡūrşīd
İrür Çeşnīd ü Nāhīd ü ‘Uḡārid māh u dü-peyker (K9/21).

Nè... nè: Ne... ne.

Sekkâkî Dîvânî'nda 1 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Laṭîf ü nâzûk ü ra 'nâ vü zîbâ teṅg aṅga irmes

Ne reyḥân u ne nesrîn ü ne şimşâd u ne nîlûfer (K9/4).

Yâ... yâ: Ya... ya, ya da.

Sekkâkî Dîvânî'nda 1 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Enḡingni ârzûlar dâyim tøküp eşkini Sekkâkî

Taşiptur yâ anıṅ ḡanı yâ tartar anda topraḡı (G23/7).

5. Cevap Edatları

Belî: Elbette, evet, gerçekten, hay hay.

Sekkâkî Dîvânî'nda 16 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Sin beşer-sin yâ melek ḡayrân bu yirde 'aḡl-ı kül

Zerrege bolmas belî ḡürşîd künhidin yakîn (K2/4).

Her kişi özinge lâyıḡ tuḡfe kiltürdi belî

Aḡı aḡlas bay bâzergân u ḡavâcûmlar kitâb (K12/8).

Elbette: Mutlaka, hiç şüphesiz, elbette, tabi.

Sekkâkî Dîvânî'nda 4 kez kullanılmıştır.

Örnek:

İmdi tüzmeḡlik kirek elbette 'işret sâzını

Döstḡa çün şâdîlik kildi vü düşmeḡa 'azâb (K12/12).

Ol tilâvet ḡılsa elbette melek nâzil bolur

Anḡlasam kerrübîler kök ḡapḡıdın kötrür ḡicâb (K12/22).

6. Benzetme Edatları

Ança: Onun gibi. Lakin, ama, fakat, yalnız.

Sekkâkî Dîvânî'nda 5 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Yüzi şem 'indin ança kim ḡurûr ol ay başında bar

Cihân pervâne tig köyse yoḡ-ol bir zerre pervâsı (G19/5).

Dür tişing ü gül yüzüḡni anḡıp ança yıḡladım

Kim maḡa miḡ neḡa birle ebr-i nîsân yıḡladı (G29/3).

Andağ: Öylece, onun gibi, şu şekilde, tam o şekilde.
Sekkâkî Dîvânî'nda 4 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Nergis közüngdin ösrüben min tig ayakı ilgidin
Bardı kim andağ ösrügen aylurğa ni imkân irür (K5/4).
'Adl u dâdı kim bu kün Sulţân Uluğ Big yoritür
Körmedi Nüşîn-revân 'ömride andağ 'adl u dâd (K7/4).

Andağ: Onun gibi, o şekilde, öyle. Hemen, o anda, derhal.
Sekkâkî Dîvânî'nda 3 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Yüz ivrüp gül yüzüñg birle talaşmış bāğda zībālîk
Anı yüz pāre kıl andağ yana bir bolmasun yağı (G23/4).
Oķuñg andağ 'uķābīdür kamuğ pervāz Kāf üzre
Ķılıptur düşmening atın cihānda lā-cerem 'Anķā (K6/14).

Bigi: Gibi.

Sekkâkî Dîvânî'nda 2 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Cān hecr otına tüştü yana bizni unıtma
Zülfüñg bigi ķad boldı dü-tā bizni unıtma (G10/1).
Ey rāst ķadıñg serv-i revān cān çemeninde
Yüzüñg bigi gül yok gülistān çemeninde (G13/1).

Bigin: Gibi.

Sekkâkî Dîvânî'nda 27 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Mescid bölüküñgde turup, ey yār-ı yegāne
Mihrāb bigin ķaşıñga oteli dü-gāne (G4/1).
Yalğan u çındın çıtıp her laħza ķaşıñgı mañga
King cihānnı bu za 'ıf köñglüm bigin tar eyleme (G14/2).

Munda: Bunda, burada, buraya.

Sekkâkî Dîvânî'nda 4 kez kullanılmıştır.

Örnek:

*Ni taᅇᅇ munda özin çāk itse gönçe
Aniᅇᅇ tig boldı çendān pāre pāre (G16/4).
Hicrān zehri munda yok bolsa i Sekkāki saᅇᅇga
Ol şāhniᅇᅇ aççığı sözi sögünçi halvā bolgusu (G43/7).*

Mundaᅇ: Bunun gibi, böyle.
Sekkākī Dīvāni'nda 3 kez kullanılmıştır.

Örnek:
*ᅇılıçıᅇᅇni çıkar, çap sal itinᅇe
Mini tutkunça mundaᅇ kın içinde (G6/6).
Mini bir niçe kün mundaᅇ zemāne köydürür bolsa
Cihānda tapmaᅇay hergiz kişi nām u nişānıᅇni (G26/3).*

Mundaᅇ: Böyle, bunun gibi, bu şekilde.
Sekkākī Dīvāni'nda 3 kez kullanılmıştır.

Örnek:
*Nāᅇeh nazarnı özgege salsa mini vehm öltürür
ᅇādir bu 'āşık köᅇᅇlini mundaᅇ mu vehhām eyledi (G27/4).
Mundaᅇ tirig bolup yörügünçe i kāşki
Sekkākī bolsa irdi ol işikte ᅇāk-i pā (K3/19).*

Munuᅇᅇ dēᅇ: Bunun gibi.
Sekkākī Dīvāni'nda 8 kez kullanılmıştır.

Örnek:
*Kim bizni firākında munuᅇᅇ tig kınaᅇunça
Çıksun daᅇi salsun itige yār kaşında (G11/2).
Bu kündin sonᅇᅇ közüm yaşın nazardın dem-be-dem salᅇum
Mini ol kıldı ᅇalk ara munuᅇᅇ tig bir yolu rüsvā (K6/2).*

Yanᅇᅇᅇ: Gibi, benzer.
Sekkākī Dīvāni'nda 9 kez kullanılmıştır.

Örnek:
*ᅇıldınᅇ evvel berg-i gül yanᅇᅇᅇᅇ köᅇᅇülᅇni luᅇf idip
Bolmasun imdi dil āzār āᅇır āzār eyleme (G14/5).
Her nākes-i ᅇüsn yüzine ᅇoş tāze gül yanᅇᅇᅇᅇ külüp
Baᅇrıᅇni her dem gönçe tig ᅇasret bile ᅇan eyleme (G17/2).*

7. Ünlem Edatları

Âh: Özlem, sevgi, üzüntü bildirir.
Sekkâkî Dîvânî'nda 13 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Kurıttı tamaķımnu raķı̄b cevri bilen āh
Boğzını biçip içsem anı̄ng anı̄nı ana (G4/6).
İ yūzi āyīne eyemen kō̄ngūlnū̄ng ahındın
Munurig bigin kişining koydurur cihan āhı (G18/4).

Eyā: Ey!
Sekkâkî Dîvânî'nda 7 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Sōznū̄ng hāşılı budur eyā hūsn ili şāhı
Ay tig yüzū̄ngi cümle cihāndın küniler-men (G1/2).
Körüp hurrem yüzū̄ng yazın közüm hoş aqturur seylī
Eyā serv-i sehī ılğıl açar su sarı bir meylī (G38/1).

Ey: Ey!
Sekkâkî Dîvânî'nda 69 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Oķū̄nguznūng başaķı̄nga kō̄ngūl müştāk u köz 'āşıķ
Bular talaşmaķın boldı ol ikki ara an, ey cān (G2/2).
Birer Rūm iline zūlfū̄ng Hābeş'nin̄g leşkerin salsa
Kō̄ngūl mülkinde ol sā 'at tapılmas hīç emān ey cān (G2/3).

Yā: Ey!
Sekkâkî Dîvânî'nda 7 kez kullanılmıştır.

Örnek:

um sanı, yā Sekkākī ğamı köp mü, dimiş-sin
Kil um birine ğam sanı̄nı̄ng onını sana (G4/7).
Kiçekı nālīşime hod tanuķ felekte melek
Seherde yā Rab u āhım işitsün Allāhī (G18/6).

Dirīg: Eyvahlar olsun, yazık!
Sekkâkî Dîvânî'nda 1 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Ni vaşl işini kıldıng ni mini öltürdüng
Diriğ 'ömr-i girân-māye rāyegān kiçti (G42/5).

Zinhār: Kesinlikle, sakın, aman, asla.
 Sekkâkî Dîvânî'nda 2 kez kullanılmıştır.

Örnek:

Yüzi gülistān tapğına zinhār eger yetsenğ şabā
Mini ayutkül zülfine kıldı perişān ārzüsü (G28/3)
Her gedānıng zāhirin körseñg perişān zīnhār
Sin anı ħor körmegil ma'lūm irmes niyyeti (G44/3)

BULGULAR

Mevlânâ Sekkâkî Dîvânî'nda Mustafa Argunşah'ın edat tasnifi esas alınarak hazırlanan bu çalışmada 1196 tane edat ve edat görevli kullanıma rastlanmaktadır. Eserde bulunan edatlara bakıldığında sınıflandırmada yer alan 9 edat çeşidinden olan kuvvetlendirme edatları ve şüphe edatlarının örneklerine rastlanmamıştır.

- Bağlama edatları: 13 farklı yapı ve bunlara bağlı olarak 679 kullanım,
- Çekim edatları: 13 farklı yapı ve bunlara bağlı olarak 148 kullanım,
- Karşılaştırma edatları: 8 yapı ve bunlara bağlı olarak 21 kullanım,
- Benzetme edatları: 10 yapı ve bunlara bağlı olarak 68 kullanım,
- Cümle başı edatlar: 10 yapı ve bunlara bağlı olarak 155 kullanım,
- Cevap edatları: 2 yapı ve bunlara bağlı olarak 21 kullanım,
- Ünlem edatları: 6 farklı yapı ve bunlara bağlı olarak 104 kullanım tespit edilmiştir.

SONUÇ

Tek başlarına anlamları olmayan, birlikte kullanıldığı kelimelerle anlam kazanan, fiiller gibi çekime girmeyen, kelime türleri içerisinde kullanım alanı geniş olan edatların anlam ve işlev çeşitliliği bakımından dilin en işlek birliklerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Sekkâkî Dîvânî'nin elimizde iki nüshası vardır. Bu iki nüsha da ne yazık ki tam değildir. Bu nüshalarından ilki Taşkent'te "Özbekistan Fenler Akademisi, Ebû Reyhân Bîrûnî Şarkşinaslık Enstitüsü 7685" bulunmaktadır. Bu yazma diğerine göre eksiktir. İkincisi British Museum, Or. 2079 nüshasıdır ve bu nüsha, diğer nüshaya göre daha hacimli bir nüshadır. On üç kaside, elli yedi gazelin bulunduğu nüshada 407 beyit kasidelere ve 398 beyit gazellere ait olmakla beraber da 805 beyit bulunmaktadır. Kemal Eraslan, iki nüshadaki şiirleri bir araya getirerek 1999'da Mevlânâ Sekkâkî Dîvânî'nı yayımlamıştır. Makalede bu yayın esas alınmıştır. Eserde 1196 tane edat ve edat görevli kullanıma rastlanmaktadır. Eserde bulunan edatlara bakıldığında sınıflandırmada yer alan 9 edat çeşidinden olan kuvvetlendirme edatları ve şüphe edatlarının örneklerine rastlanmamıştır.

Sınıflandırmada yer alan 9 edat çeşidinden en çok bağlama edatları kullanılmıştır. Bağlama edatlarından en çok kullanılan u "ve" edatı 227 kez kullanılmıştır. Bağlama edatlarından en az kullanılan ise birle, bilen "ile, birlikte, beraber" edatı 1 kez kullanılmıştır.

İkinci sırada en çok cümle başı edatları kullanılmıştır. Cümle başı edatlarında en çok kullanılan eger “eğer” edatı 31 kez kullanılmıştır. En az kullanılan cümle edatı ise egerçi “eğer, şayet”, velik “ama, fakat, lakin” edatları 2 kez kullanılmıştır. Üçüncü sırada en çok çekim edatları kullanılmıştır. Çekim edatlarından en çok kullanılan içre “arasında, içinde” edatı 52 kez kullanılmıştır. En az kullanılan çekim edatları asru “daha fazla”, artuk “artık” edatları 1 kez kullanılmıştır. Ünlem edatlarından en çok kullanılan ey “ey” edatı, 69 kez kullanılmıştır. En az kullanılan ünlem edatı diriğ “eyvah, yazık” 1 kez kullanılmıştır. Benzetme edatlarında en çok bigin “gibi” edatı 27 kez kullanılmıştır. En az kullanılan benzetme edatı bigi “gibi” edatı 2 kez kullanılmıştır. Karşılaştırma edatlarında en çok geh “geh” edatı 5 kez kullanılmıştır. En az kullanılan karşılaştırma edatları gah...gah “gah...gah”, ne...ne “ne...ne”, ya...ya “ya...ya” edatları 1 kez kullanılmıştır.

Çalışmadan hareketle edat türündeki yapıların tarihi lehçeler içinde Çağatay Türkçesinin genel özellikleri paralelinde Sekkâki Dîvânı incelenerek değerlendirmelere ulaşılmıştır. Edatlar, Sekkâki Dîvânı’ndaki örneklerden hareketle tespit edilmiştir. Edatların anlam ve işlev bakımından çok çeşitli oldukları beyitlerle örneklendirilmiştir. Bir nevi şiir dilinin bel kemiğini oluşturan edatlar, Sekkâki Dîvânı’nda aktif bir şekilde kullanılmış ve edatların kullanılmadığı az sayıda mısraya rastlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Akın, Lemi. Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Argunşah, Mustafa. Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Argunşah, Mustafa. Çağatay Türkçesi. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.
- Atay, Ayten. Çağatay Türkçesinde Edatlar. Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2018.
- Atabay, Neşe. vd. Sözcük Türleri: Ad, Sıfat, Belirteç, Adıl, İlgeç, Bağlaç, Ünlem, Eylem. (Hzl.: Doğan Aksan), Ankara: TDK Yayınları, 1983.
- Atabey, İbrahim. “Cümle Bağlayıcıları ve Türkiye Türkçesindeki Kullanımı”. Turcology in Turkey, Selected Papers (Ed.: László Károly), Szeged, (2007), 39-54.
- Banguoğlu, Tahsin. Türkçenin Grameri. Ankara: TDK Yayınları, 2004.
- Boz, Erdoğan. “Sözlükler İçin Yeni Bir Dilbilgisel Bilgi Önerisi: İlgeçlerin Atadıkları Biçimbirimler”. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. S.2, (2018), 749-758.
- Bökö, İbrahim Salih. Ali Şir Nevayî'nin "Garaibü's-Sıgar" İsimli Eserinde Edatlar. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Demir N. & Yılmaz, E. Türk Dili El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Deny, J. Türk Dilbilgisi. (Çev.: A. U. Elöve), İstanbul: Kabalcı Yayınları. 2012.
- Dizdaroğlu, H. Tümce Bilgisi. Ankara: TDK Yayınları, 1976.
- Doğan, N. “Çok İşlevlilik Açısından Türkçe Edatların Söz Dizimsel ve Anlam Bilimsel Yapısı”. Dil Araştırmaları Dergisi, S.15, (2014), 105-119.
- Eckmann, J. “Küçük Çağatay Grameri.” Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S.10, (2012), 41-64.
- Ediskun, H. Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1999.
- Efendioğlu, S. “Edatların Sınıflandırılması”. Erciyes Dergisi, S.353, (2007), 27-29.

- Eraslan, Kemal. Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı. Ankara: TDK Yayınları. 1999.
- Ergin, Muharrem. Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları, 2006.
- Gencan, Tahir Nejat. “Edatlar ve Edat Tümleçleri”. Türk Dili, S.17, (1968), 198.
- Gencan, Tahir Nejat. Dil Bilgisi. Ankara: Ayrac Yayınları, 2001.
- Hacı, Kutlu. “Cümcümenâme’de Edatlar ve Edat Görevli Sözcükler”. Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S.28, (2022), 65-79.
- Karaağaç, Günay. Türkçenin Dil Bilgisi. Ankara: Akçağ Yayınevi. 2016.
- Karaağaç, Günay. Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları. 2018.
- Karahan, Leyla. Türkçe Söz Dizimi. Ankara: Akçağ Yayınevi. 1999.
- Kılıç, Fatma. “Mevlâna Sekkâkî Divanı’nda Geçen Deyimler Üzerine Kavramsal Bir Sınıflandırma Denemesi”. Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, S.16, (2020), 83-108.
- Korkmaz, Zeynep. Türkiye Türkçesi Grameri. Ankara: TDK Yayınları, 2003.
- Pul, Mehmet. Türkiye Türkçesinde Edat. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Soydan, Serpil. “Karışık Dilli Eserlerin Söz Varlıklarından Edatlara Bir Bakış”. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Ankara, (2013), 2243-2268.
- Soydan Serpil. “Ali Şîr Nevâyî’nin Manzum Eserlerinde dök / dik Edatının Kullanımı”. Dil Araştırmaları, S.24, (2019), 131 – 147.
- Tapık, Hatice. Sekkâkî Dîvânı Yapım Ekleri Üzerine Bir Çalışma. Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Vardar, Berke. Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual, 2002.
- İnternet Kaynakları
- URL1: <https://lehediz.com/tebdiztest/> (Erişim: 15.11.2023)
- URL2: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sekkaki-ebu-yakub> (Erişim: 10.12.2023)
- URL3: <https://teis.yesevi.edu.tr/> (Erişim: 25.01.2024)
- URL4: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sekkaki> (Erişim: 18.01.2024)